

РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ  
(Београд)

STUDIA PALAEOSLAVICA. III<sup>1</sup>  
(Старославенски облици **БЕЗОУМАИ**, **БЕСЧИНАИ**, **БЕСПОСАГАИ**)

У овом раду се, прво, разматрају досадашња тумачења старославенских облика **БЕЗОУМАИ**, **БЕСЧИНАИ**, **БЕСПОСАГАИ**; друго, даје се филолошка интерпретација облика са морфолошког и творбеносемантичког аспекта; треће, образлаже се ауторово тумачење облика са компаративноисторијског становишта.

1. ИСТОРИЈА ПИТАЊА

1.1. У чланку *Старословенска adiectiva possessiva на њћ* Радосав Бошковић, разматрајући природу „структуралнога *јѣ*“ као компоненте сложеног суфикса *-ъѣи* придева типа *bližъѣи* у поређењу са „посесивним суфиксом *јѣ*“ у саставу суфикса *-ъѣѣ* придева типа *bratъѣѣ*, истиче: „Суфикс *јѣ* почео је 'своју каријеру' с реалним посесивним значењем; а дотерао је у своме обрнутом развату — као и неки други словенски суфикси — до најбаналније граматичке, хипостасичке функције. Исп. примере типа *besčīnai* (< *bez čīna*) = *inconditus*, *bezumai* (< *bez uma*) = *demens* у старословенском и црквенословенском језику, у којима се помоћу њега праве придеви од синтаксичкога израза; додуше, придеви који нису ушли — не знамо зашто — у *Slovník jazyka staroslověnského* Чешке академије наука, и поред тога што их проф. Вајан, с пуним правом и нетачном интерпретацијом, наводи у својој старословенској граматици (*Manuel du Vieux Slave* 166)“ [Бошковић 1973, 272; исто и у: Бошковић 1978, 368].

Дакле, Бошковић узима у обзир само облике **БЕЗОУМАИ** и **БЕСЧИНАИ** и сматра: <sup>1</sup> да су они придеви (али их не карактерише у погледу категорије придевског вида), <sup>2</sup> да су они настали као резултат суфиксалне деривације (а не синтаксичке творбе) помоћу „структуралног“ придев-

<sup>1</sup> Претходни чланци серије објављени су у следећим публикацијама: Р. Маројевић. *Studia palaeoslavica. I (Новгородски запис на оловној плочици)*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1996, LII, 151-159; Р. Маројевић. *Studia palaeoslavica. II (Старославенски неадајѣцрани облик Литоус имена грчке богиње Λητώ)*. — Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик, Београд, 1997, II, 1-2, 457-464.

ског суфикса *-jъ*, који је настао деградацијом („обрнутим развитком“) посесивног суфикса *-jъ*, и 3<sup>0</sup> да су они настали од предлошко-падежног „синтаксичког израза“ као творбене базе (а не од основе предлошко-падежне везе).

1.2. У свом лапидарном стилу, Бошковић не каже ни каква је ни у чему је нетачна интерпретација његовог претходника. Зато се морамо вратити корак унатраг у историји питања. У Граматици старославенског језика Андре Вајан пише (цитирамо најпре француско издање): „L'élément postposé *-и*, indice de détermination, constitue une sorte d'article défini. Il ne se joint pas seulement à l'adjectif, mais il peut se rencontrer aussi avec les nombres cardinaux: **ДЕСАТИИ** «les dix» (§ 103); avec un adjectif indéclinable (§ 85): **СВОБОДЪИ** «le libre» Supr. 459<sup>16</sup>, 469<sup>3</sup>; et avec diverses locutions: de **БЕЗ ОУМА** «sans esprit», **БЕС ЧИНА** (БЕЧИНОУ, §§ 41, 58) «sans ordre», **НА БОЖИЖ** «selon Dieu» (littéralement «à la divine», §§ 128, 253), voc. **ИЗДАИЛЮ БЕЗОУМАИ** «Israël insensé» Supr. 387<sup>7</sup>, neutre **БЕСЧИНАИЕ МНОЖЬСТВО** «la multitude désordonnée» Supr. 322<sup>25</sup>, masc. **НАБОЖИЖИ ЧЛОВѢКЪ** «l'homme selon Dieu» Hés. CXVIII, 51, etc.“ [Vaillant 1948, § 113, 166].

Или, у руском издању: „Постпозитивный элемент *-и*, признак определенности, представляет собой род определенного артикля. Он присоединяется не только к прилагательным, но иногда и к количественным числительным: **ДЕСАТИИ** (§ 103), к несклоняемым прилагательным (§ 85): **СВОБОДЪИ** *Супр.* 459<sup>16</sup>, 469<sup>3</sup> и к различным устойчивым сочетаниям типа **БЕЗ ОУМА**, **БЕС ЧИНА** (БЕЧИНОУ; § 41, 58), **НА БОЖИЖ** (§ 128, 253); зват. п. **ИЗДАИЛЮ БЕЗОУМАИ** *Супр.* 387<sup>7</sup>, ср. р. **БЕСЧИНАИЕ МНОЖЬСТВО** *Супр.* 322<sup>25</sup>, м. р. **НАБОЖИЖИ ЧЛОВѢКЪ** *Исих.* CXVIII, 51 и др.“ [Вајан 1952, § 113, 201–202].

Вајан, дакле, сматра: 1<sup>0</sup> да су **БЕЗОУМАИ** и **БЕСЧИНАИ** устаљени изрази са одређеним постпозитивним чланом (а не придеви); 2<sup>0</sup> да компонента *jъ* у њиховом саставу није суфикс него анафорска заменица; 3<sup>0</sup> да су облици настали синтаксичком творбом (срашћивањем, лексикализацијом устаљеног израза *без* + генитив + одговарајући облик заменице *jъ*), а не суфиксалном деривацијом. Бошковићевим речима, Вајан „с пуним правом“ наводи облике као лексичке јединице, али с „нетачном интерпретацијом“ — сматрајући да је „постпозитивни слеменат *-и*“ „врста одређеног члана“.

#### Напомена.

На основу грађе којом су Вајан и Бошковић располагали — вокатив јединице мушког рода (**ИЗДАИЛЮ**) **БЕЗОУМАИ** и акузатив јединице средњег рода **БЕСЧИНАИЕ** (**МНОЖЬСТВО**) — филолошки се није могло доказати да ли је постпозитивна компонента наведених атрибутивних облика суфикс *-jъ* или облик заменице *и*, *а*, *е*.

1.3. Видели смо да је Бошковић замерио ауторима Великог старославенског речника (*Slovník jazyka staroslověnského*) Чешке академије наука што нису придеве **БЕЗОУМАИ** и **БЕСЧИНАИ** укључили у речник. С тим у вези морамо учинити и корак унапред у историји питања. Припремајући Мали старославенски речник (*Старославянский словарь*) ауторски колектив Словенског института Академије наука Чешке Републике, овога пута проширен сарадником Института за славистику и балканологију Руске академије наука, у редакцији Р. М. Цејтлин, Р. Вечерке и Е. Благове, прихватио је Бошковићеву сугестију и укључио два поменута придева у речник:

Придев **БЕЗОУМАИ** [СС 1994, 80] наводи се са ознаком *прил.* [= има прилагателно], без указивања на евентуални облик одређеног вида, са две потврде: *ω издѣаилоу без оумѣи Супр. 387, 7; ω веле оумѣ без оумѣи свѣтъ · и несѣвѣштаниѣ плѣтъ (! ем. плѣтъ) Супр. 387, 14.*

На исти начин се наводи придев **БЕЩИНАИ** [СС 1994, 83], са једном потврдом: *сѣборѣ бесчинаѣ множьство разоумѣѣѣи Супр. 322, 25–26.*

Вајан није запазио у Супрасаљском рукопису (а Бошковић ни у *Slovník-у jazyka staroslověnského*) творбено и семантички аналогни облик, који се у Великом старославенском речнику наводи у мушком роду **БЕСПОСАГАИ** са ознаком *adj.* [= *nomen adjectivum*], белешком „*occurrit in Supr.*“ и једином потврдом: *тоѣ оубо дѣлаѣ твоѣѣа беспосагаѣ матереѣ и дѣвица милоуѣ мѣ блѣдницѣ ѡтеорѡуѡцов мѣтераѣ Supr 391.27 [SJS 1959, 3, 84].* На сличан начин (у складу са нешто друкчијом лексикографском концепцијом) придев је обрађен и у Малом старославенском речнику [СС 1994, 82], са податком да је посведочена само једна потврда лексичке јединице.

Три лексикографским одредницама могу се ставити — три примедбе. П р в а : у обема потврдама којима се документује придев **БЕЗОУМАИ** морфема *без* се графички издваја у посебну реч (види т. 2.1, напомена). Д р у г а : у јединој потврди (ак. једн. ср. р. *бесчинаѣ*) све компоненте се пишу као једна реч са одраженим једначењем по безвучности на морфемском шаву (*zč* → *šč*), али се у заглављу наводи фонетски непосведочена варијанта **БЕЩИНАИ**, са два фонетским променама које нису одражене у једином посведоченом примеру — једначењем по месту артикулације (*šč* → *šč̣*) и упрошћавањем сугласничке групе: *šč̣* → *št*. Т р е ћ а : на основу једине потврде (ген. једн. ж. р. *беспосагаѣ*) могао би се идентификовати полазни облик \**besposagai* кад би придев имао мушки род, али пошто га из семантичких разлога нема, морфолошку специфичност лексичке јединице требало је одразити у заглављу одреднице: **БЕСПОСАГАИ**, *-аѣ ж.*

## 2. ФИЛОЛОШКИ АСПЕКТ ПИТАЊА

2.1. Придев **БЕЗОУМАИ** < \**bezumajь*, **БЕЗОУМАИ**, **БЕЗОУМАЕ** има јасну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив једине *о*-основе

*итъ* + суфикс *-јь*. У старославенским текстовима бројним примерима потврђена је именица **ОУМЪ**, чије је друго значење „разум, рассудок“ (наводимо само руске еквиваленте); творбена база придева није, међутим, сама именица него предлошко-падежна веза **БЕЗ ОУМА**, потврђена у споменицима у три значења, од којих је основно „безрассудно, неблагоразумно“ [СС 1994, 738] и карактерисало творбену базу нашег придева.

Посведочена су два облика придева. У примеру **У ИЗДАРИЮ БЕЗОУМАИ** „о безумни Израелу“ потврђен је вокатив једнине мушког рода, који је код придевских речи био једнак номинативу и акузативу једнине: **БЕЗОУМАИ** < *\*bezumajъ*. У примеру **У ВЕЛЕ ОУМЪ БЕЗОУМАИ СЪВѢТЪ · И НЕСЪВѢШТАНИА ПЛЪНЪ** „о како је ум безумних помисли и беспомоћности пун“ посведочен је генитив множине мушког рода **БЕЗОУМАИ** < *\*bezumajъ*.

Облик **NAV** сингулара *masculinum*-а **БЕЗОУМАИ** не показује да ли се реч мења по именичкој или по заменичкој деклинацији, тј. да ли је компонента **-и** суфикс или анафорска заменица. Облик **G** плурала *masculinum*-а **БЕЗОУМАИ**, међутим, показује да се реч мења по деклинацији основа на *ĭō* (именичка промена).

#### Напомена.

У Малом старославенском речнику, као што смо видели (т. 1.3.), лексема **БЕЗОУМАИ** се наводи као синтетички облик само у заглављу одреднице. Друга потврда, она у генитиву плурала, на једном месту се рашчлањује на две речи: **БЕЗ ОУМАИ (СЪВѢТЪ)** [СС 1994, 80, s. v. **БЕЗОУМАИ**], на другом — чак на три: **БЕЗ ОУМА И (СЪВѢТЪ)** [СС 1994, 376, s. v. **НЕСЪВѢШТАНИЕ**; уп.: SJS 1971, 21, 408].

**2.2.** Придев **БЕСЧИНАИ** < *\*bezčinajъ*, **БЕСЧИНАИИ**, **БЕСЧИНАИЕ** такође има јасну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив једнине *ō*-основе *činъ* + суфикс *-јь*. Именицу **чинъ** наводи Г. А. Хабургаје као једну од старих основа „которые были унаследованы праславянским с тематическим \*o“ а које се срећу „в древних славянских текстах“ с наставцима на *ĭ* [Хабургаев 1986, 141]. У Малом старославенском речнику је одражена деклинациона нестабилност именице **ЧИНЪ**, **-оу и -а**. Именица има више значења, међу њима и „правила, установления, норма“, које је нашем придеву најближе. Посведочен је и устаљени израз **БЕЗ ЧИНОУ** у значењу „неправильно, не по правилам, необычно“: **БЕ ЧИНОУ · НАПАДАА НА СЪВѢТАШТАА ЕГО Сунр 565, 19** [СС 1994, 779]. У устаљеном изразу именица **чинъ** има секундарни наставак **-оу** старих *ĭ*-основа. Примарни наставак **-а** основа на *ō* чува творбена база придева **БЕСЧИНА(И)**.

Посведочен је само један облик придева — акузатив једнине средњег рода: **СЪВОДА БЕСЧИНАИЕ МНОЖЕСТВО РАЗОУМѢВАН** „о необузданом мноштву народа брини се“ [СС 1994, 83], који је једнак номинативу.

Облик NA сингулара neutrum-а **БЕСЧИНАЕ** не показује да ли се реч мења по *iǔ*-основама именичке деклинације или по некој варијанти заменичке деклинације, тј. да ли је компонента *-jъ* у њој суфикс (Бошковић) или анафорска заменица у функцији одређеног члана (Вајан). Бошковићево тумачење потврђују генитив плурала (види т. 2.1) и генитив сингулара (види т. 2.3).

**2.3. Придев БЕСПОСАГАИ** < \**bezposagaja* (само женски род) има аналогну морфемску структуру: предлог *bez* + генитив једнине *ǔ*-основе *posagъ* + суфикс *-ja* (за номинатив једнине женског рода). У класичним старославенским текстовима није посведочена именица **ПОСАГЪ**. Посведочени су, међутим, глаголи **ПОСАГАТИ** у значењу „выходить замуж *vdávat se*“ и **ПОСАГНЪТИ** у значењу „выйти замуж *vdát se*“ [СС 1994, 482]. Именицу *posagъ* не треба реконструисати (мада би се она на основу посведочених глагола и придева лако могла реконструисати и морфолошки и семантички): она је посведочена у црквенославенском у значењу „*nuptiae*“ и у староруском у значењу „бракосочетание“. У руским дијалектима има значење „свадба“ и „приданое“; ово последње значење има у украјинском *pósaġ*, у белоруском *posáġ* и *posáġa*, у чешком *posah* и у пољском *posag* [исп. Фасмер 1996, III, 338; SJS 1974, 27, 181].

Напомена.

У Великом старославенском речнику наводи се именица **ПОСАГЪ** у значењу „*manželství*; брак“ са белешком „*occurrit in Nom [= S. Methodii Nomocanon e codicibus iuridicus Ust'ugensi (Ust'); lectiones variae e codice Ephraemiano (Jefr)]*“ и два потврда. Прва: **УТ(Ъ)РЪКЪШИ СѦ ПОСАГА** и **Ч(И)СТОЕ ЖИТИЕ ИЗВОЛШИ** *NomUst' 33a 5*. Друга се третира као „*locus corruptus*“: **НЕ ПО СВОЕИ ИМЪ ВОЛИ ОУСТЪРЪМИША СѦ НА ПОСАГЪ** *NomUst' 33a 22* (и уз њу се даје варијанта из *Jefr*: **ОУСТЪРЪМЪШИИХЪ СѦ КЪ НЕПОСАГАНИЮ**). Исп.: SJS 1974, 27, 181.

Посведочен је само један облик придева — генитив једнине женског рода: **ТОѦ ОУВО ДѢЛЪМА ТВОЕѦ БЕСПОСАГАѦ МАТЕРЕ И ДѢВИЦѦ** · **МИЛОУИ МѦ** „јер због оне твоје безбрачне мајке и девице, учини ми милост“ [СС 1994, 82], који се облички подударе са номинативом и акузативом множине женског рода. Лексикографи [SJS 1959, 3, 84; СС 1994, 82] као еквиваленте дају руско *незамужняя* и чешко *nevdaná* (у мушком роду!); нама се чини да се придев може семантизовати „која није имала брачни чин (телесне љубави)“. Каснија традиција је унела придеве са негативном семантиком корена типа *непорочная* (Дева Марија), *безгрешно* (за чеђе) итд.

Облик G сингулара (хомонимичан облицима NA плурала) *femininum*-а **БЕСПОСАГАѦ** потврђује да се придевска реч мењала по *iǔ*-основама женског рода (промену по *iǔ*-основама мушког и средњег рода имала

је само потенцијално) и да је компонента *-j(b)* у њој суфикс. Другим речима, пример потврђује деривационо тумачење придева *bezumai, bes-čīnai* Радосава Бошковића.

### 3. ЛИНГВИСТИЧКИ АСПЕКТ ПИТАЊА

**3.1.** Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, најпре, врсте речи којој анализирани облици припадају. Да је Вајаново тумачење тачно, имали бисмо синтагму од три речи у атрибутивној функцији, при чему би прва компонента (генитив са предлогом *без*) била неконгруентна, а друга (анафорска заменица) — конгруентна са управном именицом, тј. имали бисмо промену \**без оума и (свѣтъ)*, \**без оума него (свѣта)*. Кад би Вајаново лингвистичко тумачење било тачно, не би била адекватна његова ортографија, него би у праву били чешки палеослависти-лексикографи, који у Великом старославенском речнику придев *БЕЗОУММ* наводе као три речи, па такву поделу задржавају и у Малом старославенском речнику у оквиру одреднице *НЕСЪВѢЩІИНИЮ*. Додуше, пре би се могло рећи да су састављачи Великог речника погрешно разумели компоненту *-и*, испред облика *свѣтъ*, као везник, а облик *свѣтъ* као номинатив сингулара, па им је онда стварни везник и постао сувишан, те га стављају у угласту заграду; погрешно тумачење види се из латинског превода (грчки текст је оригинал): *ω βελε ουμъ без оума и свѣтъ*. [и] *несъвѣштаниа пльть* (sic! про *пльнъ*) *βουλήσ ἀβουλίас μερεστομένησ et inconsultum consilium* Supr 387, 14 [SJS 1971, 21, 408, s. v. *НЕСЪВѢЩІИНИЮ*].

Анализирани облици, међутим, нису аналитички него синтетички, и мењају се по деklinацији *īδ*-основа (masculinum, neutrum) и *īā*-основа (femininum). Дакле:

N БЕЗОУММ <i>свѣтъ</i>	БЕСЧИНАЕ МЪНОЖЬСТВО	БЕСПОСАГАА МАТИ
G БЕЗОУМАА <i>свѣта</i>	БЕСЧИНАА МЪНОЖЬСТВА	БЕСПОСАГАА МАТЕФЕ
D БЕЗОУМАЮ <i>свѣтоу</i>	БЕСЧИНАЮ МЪНОЖЬСТВОУ	БЕСПОСАГАИ МАТЕФИ
A БЕЗОУММ <i>свѣтъ</i>	БЕСЧИНАЕ МЪНОЖЬСТВО	БЕСПОСАГАЖ МАТЕФЪ
ИТД.	ИТД.	ИТД.

Придеви типа *bezumajъ* по својим морфолошким карактеристикама били су истоветни са посесивима („посесивним придевима“): имали су именичку промену и нису имали категорију придевског вида. Као што су посесиви означавали сасвим одређени однос, однос припадања, па нису имали потребе за анафорском заменицом *јъ* као морфолошким знаком одређеног члана, тако ни придеви типа *bezumajъ* нису имали потребе за синтагматском везом са заменицом *јъ* јер су означавали сасвим одређени однос, однос (не)поседовања.

По својим семантичким карактеристикама облици типа *bezumajъ* били су истоветни са једним семантичким типом посесива у пра-

словенском језику, који смо ми најпре описали у посебном раду [Маројевић 1981]. Наиме, посесиви типа *bratъñъ*, поред значења припадања (у синтагмама типа *bratъñа жена* 'братова жена'), могли су имати значење поседовања (у синтагмама типа *bratъñа сестра* 'сестра која има брата'). То су придеви типа *безотънь* 'који нема оца', *мужьня* 'која има мужа', *безмужьня* 'која нема мужа' у староруском и *девейбраиња* 'која има девет брата' у српском језику. Облици *bezumajъ*, *bezčínajъ*, *bezposagaja* семантички се подударaju са облицима *bezotъñъ*, *bezbratъñъ*, *bezmožъña*. Разлика је само у томе што су ови последњи могли имати варијанте без компоненте *bez-* (*bratъñъ* 'који има брата', *možъña* 'која има мужа') и што су (опет без компоненте *bez*) могли имати значење припадања (*bratъñъ* 'братов', *možъña* 'мужева').

На основу свега наведеног може се закључити да су облици типа *bezumajъ* по морфолошким и семантичким обележјима припадали посесивима као хибридној именичко-придевској врсти речи [о специфичностима посесива види у: Маројевић 1983, 7–14].

**3.2.** Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, даље, творбеног форманта помоћу којег су анализирани посесиви (сад можемо рећи посесиви — види т. 3.1) настали. Видели смо да је Р. Бошковић суфикс *-jъ* сматрао структуралним суфиксом којим су се градили придеви од именичких облика (у нашем случају од генитива са предлогом *bez*), и да је, по његовом мишљењу „структурално *-jъ*“ настало деградацијом „посесивнога *-jъ*“. Бошковићево тумачење суфикса *-jъ* као творбеног форманта могло би се унеколико кориговати.

Суфикс *-jъ* < *ǰ* прасловенски је наследио из праиндоевропског језика као придевски суфикс, са структуралном функцијом (творба придева од именица). Као придевски суфикс (означимо га *-jъ<sup>0</sup>*) чува се само у ретким лексикализованим облицима типа старославенско **ТЪЩЬ** [СС 1994, 712]. На словенском терену он добија две нове функције: 1<sup>0</sup> функцију секундарне адјективизације партиципа типа старославенско **вѣвѣши**, **сѣши** (облик номинатива једнине женског рода узимамо као полазни облик) — означимо је *-jъ<sup>1</sup>* и 2<sup>0</sup> посесивну функцију, функцију форманта за творбу посесива од именичких основа или од именичких падежа — означимо је *-jъ<sup>2</sup>*. Суфикс *-jъ<sup>1</sup>* изгубио је функцију самосталног форманта: он се чува у саставу сложених суфикса за творбу радних партиципа као њихова компонента. Суфикс пак *-jъ<sup>2</sup>* чува се као жив и продуктиван формант за творбу посесива у старославенском, староруском и у првим фазама развоја других словенских језика.

Иако су посесиви типа *bezumajъ* посведочени само у једном старославенском споменику, Супрасаљском зборнику, који је писала једна рука и који одражава дијалекат крајњег источног дела јужнословенског ареала, они нису творбени неологизми него творбени архаизми. То значи да они не одражавају епоху кад је тобоже посесивни суфикс *-jъ* „у своме обрнутом развоју“ постао суфикс са структуралном функцијом

(кад је „дотерао [...] до најбаналније граматичке, хипостасичке функције“) него, напротив, епоху кад је индоевропски суфикс *-jъ* попримао посесивну функцију од посесивног генитива (и посесивног датива) као своје творбене базе.

**3.3.** Компаративно-историјски аспект наше теме тиче се, најзад, творбене базе од које су анализирани посесиви настали. А у погледу творбене базе они се не разликују принципијелно од посесива *volujъ* и посесивних заменица *našъ, vašъ*. Посесив *volujъ* творбено се рашчлањује на генитив на *-оу* основа на *й* (касније је дифтонг *оу > и*) *volou-* + суфикс *-jъ*. Посесивне заменице *našъ, vašъ* творбено се рашчлањују на генитиве *nas-, vas-* + суфикс *-jъ* (полугласници генитива *nas-ъ, vas-ъ* нису улазили у творбену базу, у творбеном поступку они су се елиминисали). Посесиви *bezumajъ, bezčinajъ, bezposagaja* творбено се рашчлањују на генитиве (са предлогом) *bez uma-, bez čina-* + суфикс *-jъ* (за мушки род), односно *bez posaga-* + суфикс *-ja* (за женски род).

#### ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић 1973 — Р. Бошковић. *Старословенска adiectiva possessiva на -ъль*. — Наш језик. Београд, 1973. Књ. XIX, стр. 265–272.
- Бошковић 1978 — Р. Бошковић. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград, 1978, стр. 363–368.
- Vaillant 1948 — *Manuel du vieux slave*. Par André Vaillant. Tome I: *Grammaire*. Paris, 1948.
- Вайан 1952 — А. Вайан. *Руководство по старославянскому языку*. Перевод с французского В. В. Бородич. Москва, 1952.
- Маројевић 1981 — Р. Маројевић. „Девейбрајнџа сестџра“ у народној њесми: О једном џворбено-семантичком џију словенских џосесивних џридева. — Јужнословенски филолог. Београд, 1981. Књ. XXXVII, стр. 243–249.
- Маројевић 1983 — Р. Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику (у својој историјском развоју и данас)*. Београд, 1983.
- SJS 1959 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1959. [Tom I. Sešit] 3.
- SJS 1971 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1971. [Tom II. Sešit] 21.
- SJS 1974 — *Slovník jazyka staroslověnského*. Praha, 1974. [Tom III. Sešit] 27.
- СС 1994 — *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Москва, 1994.
- Фасмер 1996 — М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. В четырех томах. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Изд. 3-е. Санкт-Петербург, 1996. Том III.
- Хабургаев 1986 — Г. А. Хабургаев. *Старославянский язык*. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва, 1986.



## Резюме

Радмило Мароевич

**STUDIA PALAEOSLAVICA III  
(Старославянские формы БЕЗОУМЯИ, БЕСЧИНАИ, БЕСПОСАГАИ)**

В работе рассматриваются старославянские адъективные формы **безоумяи**, **бесчинаи** и (только ж. р.) **беспосагаи** с точки зрения их происхождения, значения и грамматической принадлежности.

Отклоняется толкование А. Вайана, согласно которому постпозитивный элемент **-и** в формах **безоумяи** и **бесчинаи** представляет собой признак определенности. Принимается и документально подтверждается толкование Р. Бошковича, согласно которому **безоумяи** и **бесчинаи** синтетические формы, образованные суффиксом **-ъь** от словосочетаний **без оума**, **без чина**. В научный оборот нами вводится и третья форма, **беспосагаи**, засвидетельствованная, как и две предыдущие, только в Супрасльской рукописи.

Поскольку рассматриваемые формы склоняются по типу древних *iđ*-основ (в мужском и среднем) и *iā*-основ (в женском роде) и не характеризуются категорией определенности, они по своей грамматической природе ближе к посессивам (именам притяжательным), нежели адъективам (собственно именам прилагательным). В этом отношении указанные формы сопоставимы с посессивами, выражающими значение обладания, типа *безотънь* „не имеющий отца“, *музьня* „имеющая мужа“, *безмъжня* „не имеющая мужа“ в древнерусском и *деветйбрайња* „имеющая девять братьев“ в сербском языке.